

تاریخ ادبیات فارسی

زیر نظر دکتر احسان یارشاطر

جلد هجدهم (پیوست ۲)

ادبیات شفاهی

زبان های ایرانی

کردی، پشتو، بلوچی، آسی، فارسی و تاجیکی

ویراستاران انگلیسی

فیلیپ کرینبروک، اولریخ مارزلف

ویراستاران فارسی

سید احمد رضا قائم مقامی، غلامحسین کریمی دوستان

دوره هجده جلدی تاریخ ادبیات فارسی

زیر نظر دکتر احسان یارشاطر

ادبیات فارسی گوهری است بر افسر فرهنگ ایرانی که ادبیات ترکیه عثمانی، هند اسلامی و آسیای صغیر ترک را زیر نفوذ خود قرار داده و منبع الهام شاعران و نویسندگانی چون گوته، امرسون، متیو آرنولد و خورخه لوئیس بورخس بوده است و ویلیام جونز، تاگور، فورستر و بسیاری دیگر آن را ستوده‌اند. با این حال هرگز توجهی که شایسته ادبیات فارسی است به آن نشده است. علی‌رغم اینکه درباره هنر و معماری ایرانی، و اخیراً سینمای ایران، مطالب گسترده‌ای در سطوح مختلف و برای مخاطبان گوناگون نوشته شده است، ادبیات فارسی - بزرگ‌ترین دست‌آورد مردم ایران و یکی از غنی‌ترین گنجینه‌های ادبیات جهان - تا حد زیادی حوزه پژوهش متخصصان باقی مانده است. اگر چه در چند سال گذشته اشعار مولانا توجه عموم را، که در قرن نوزدهم میلادی از رباعیات خیام لذت می‌بردند، به خود جلب نموده است، ادبیات فارسی هیچ‌گاه چنانکه به راستی سزاوارش بوده مورد توجه قرار نگرفته است. تاریخ ادبیات فارسی پاسخی است بدین نیاز که تاریخی تازه، جامع و تفصیلی را از این موضوع پیش روی خوانندگان می‌نهد. این بررسی معتبر چند جلدی اعتبار و اهمیت ادبیات فارسی را به عنوان مهم‌ترین دست‌آورد ایرانیان باز می‌نماید. دانشمندان برجسته در هر زمینه با رویکرد انتقادی تازه‌ای به تحقیق در موضوع مورد مطالعه خویش پرداخته‌اند و هر جلد از این مجموعه دربرگیرنده نمونه‌های گویا و فراگیری از این ادبیات است.

- عنوان و نام پدیدآور : تاریخ ادبیات فارسی / به قلم گروهی از ایران‌شناسان؛ به اهتمام «بنیاد میراث ایرانی» و «مرکز مطالعات ایران‌شناسی دانشگاه کلمبیا»؛ زیر نظر احسان یارشاطر؛ ویراسته یوهانس توماس پتر دوبرن؛ ترجمه مجدالدین کیوانی.
- مشخصات نشر : تهران: نشر سخن، ۱۳۹۳.
- مشخصات ظاهری : ج ۱۸.
- شابک : دوره: 0-978-964-372-461-9؛ ج ۱: 7-978-964-372-459-6
- ج ۱۷: 3-978-964-372-460-3؛ ج ۱۸: 7-978-964-372-602-7
- وضعیت فهرست‌نویسی : فاها
- یادداشت : عنوان اصلی: A History of Persian Literature.
- یادداشت : جلد ۱۷ به کوشش رونالد امریک و ماریا ماتسوخ و ترجمه فارسی آن زیر نظر ژاله آموزگار است.
- یادداشت : ج ۱۸ (چاپ اول: ۱۳۹۴) (فیبا).
- مندرجات : ج ۱ مقدمه‌ای کلی بر ادبیات فارسی.
- ج ۱۸ ادبیات شفاهی زبان‌های ایرانی: کردی، پشتو، بلوچی، آسی، فارسی و تاجیکی / ویراستاران: فیلیپ کرینبروک، اولریخ مارزلف؛ ویراستاران فارسی: سید احمدرضا قائم‌مقامی، غلامحسین کریمی دوستان.
- موضوع : ادبیات فارسی - تاریخ و نقد.
- شناسه افزوده : بروین (برن)، یوهانس توماس پتر دو، ۱۹۳۱-
- شناسه افزوده : Bruijn, J. T. P. de
- شناسه افزوده : یارشاطر، احسان، ۱۲۹۹-
- شناسه افزوده : کیوانی، مجدالدین، ۱۳۱۶-، مترجم
- شناسه افزوده : بنیاد میراث ایران
- شناسه افزوده : دانشگاه کلمبیا، مرکز مطالعات ایران‌شناسی
- شناسه افزوده : Columbia University, Center for Iranian Studies
- رده‌بندی کنگره : PIR۳۳۷۴/ت۲۳ ۱۳۹۳
- رده‌بندی دیوبی : ۸۰/۹ فا
- شماره کتابشناسی ملی : ۲۱۷۳۳۰۲

تاریخ ادبیات فارسی

پیوست ۲

تاریخ ادبیات شفاهی زبان‌های ایرانی:
کردی، پشتو، بلوچی، آسی، فارسی و تاجیکی

تاریخ ادبیات فارسی

به اهتمام
«بنیاد میراث ایرانی»
و «مرکز مطالعات ایران‌شناسی» دانشگاه کلمبیا

زیر نظر
احسان یارشاطر

پیوست ۲
ادبیات شفاهی زبان‌های ایرانی:
کردی، پشتو، بلوچی، آسی، فارسی و تاجیکی
ویراستاران: فیلیپ کرینبروک و اولریخ مارزلف
ویراستاران فارسی:
سید احمدرضا قائم‌مقامی، غلامحسین کریمی‌دوستان

ترجمه غلامحسین کریمی‌دوستان و همکاران

انتشارات سخن

انتشارات سخن

خیابان انقلاب، خیابان دانشگاه

خیابان وحیدنظری شماره ۴۸

فکس ۶۶۴۰۵۰۶۲

www.sokhanpub.com

Email: info@sokhanpub.com

تاریخ ادبیات فارسی

به اهتمام

«بنیاد میراث ایرانی» و «مرکز مطالعات ایران‌شناسی» دانشگاه کلمبیا

سروراستار: دکتر احسان یارشاطر

پیوست ۲:

ادبیات شفاهی زبان‌های ایرانی: کردی، پشتو، بلوچی، آسی، فارسی

ویراستاران: فیلیپ کریبروک و اولریخ مارزلف

ترجمه فارسی: غلامحسین کریمی دوستان و همکاران

ویراستاران فارسی: سید احمدرضا قائم‌مقامی (دانشگاه تهران)

غلامحسین کریمی دوستان (دانشگاه تهران)

حروف‌نگاری و صفحه‌آرایی: سینانگار

لیتوگرافی: کوثر

چاپ: دایره سفید

صحافی: حقیقت

چاپ اول: ۱۳۹۴

تیراژ: ۲۲۰۰ نسخه

همه حقوق محفوظ است.

شابک جلد هجدهم (پیوست ۲): ۷-۶۰۲-۳۷۲-۹۶۴-۹۷۸-۹۷۸-۹۶۴-۳۷۲-۶۰۲-۷ ISBN 978-964-372-602-7

شابک دوره: ۰-۴۶۱-۳۷۲-۹۶۴-۹۷۸-۹۷۸-۹۶۴-۳۷۲-۴۶۱-۰ ISBN978-964-372-461-0

تلفن تماس برای تحویل کتاب در منزل و محل کار

۶۶۹۵۳۸۰۵ ، ۶۶۹۵۳۸۰۴

فهرست مطالب

۱۷	یادداشت ناشر
۱۹	نویسندگان
۲۷	پیشگفتار مجموعه انگلیسی (احسان یارشاطر)
۳۰	درباره مجلد حاضر
۳۳	پیشگفتار (فیلیپ کرینبروک / ابراهیم مرادی)
۴۳	بررسی ادبیات عامیانه در چارچوبه زبان فارسی (اولریخ مارزلف / غلامحسین کریمی دوستان)
۴۴	۱. رویکردهای علمی به ادبیات عامیانه
۴۵	۲. ویژگی‌های ادبیات عامیانه
۴۶	۳. مؤلفه‌های فرهنگی ادبیات عامیانه فارسی
۴۸	۴. رابطه ادبیات عامیانه و ادبیات خواص
۵۰	۵. رابطه ادبیات فردی و ادبیات جمعی
۵۱	۶. تعریف ادبیات عامیانه فارسی بر اساس محتوا
۵۲	۷. تأثیر صنعت چاپ بر ادبیات عامیانه فارسی
۵۳	۸. بررسی ادبیات عامیانه فارسی: حال و آینده
۵۵	فصل اول: ادبیات نوشتاری کردی (جوین بلو / ابراهیم مرادی)
۵۵	۱. مقدمه
۵۸	۲. نخستین آثار به زبان کردی
۶۱	ادبیات گورانی
۶۳	آغاز ادبیات سورانی

۶۸	مطبوعات کردی
۶۹	۳. ادبیات کردی بعد از جنگ جهانی اول
۶۹	ارمنستان، بین سال‌های ۱۹۲۱-۱۹۸۹
۷۲	ترکیه، بین سال‌های ۱۹۲۳-۱۹۵۷
۷۳	عراق، بین سال‌های ۱۹۱۹-۱۹۵۷
۷۵	ادبیات منثور
۷۶	ایران، بین سال‌های ۱۹۱۲-۱۹۷۹
۷۶	عراق و ترکیه، بین سال‌های ۱۹۵۸-۱۹۹۰
۷۹	در غربت
۸۱	ایران پس از انقلاب
۸۲	ترکیه از سال ۱۹۹۱
۸۳	عراق از سال ۱۹۹۱
۸۶	ارمنستان مستقل
۸۷	فصل دوم: ادبیات شفاهی کردی (کریستین آلیسون / ابراهیم مرادی)
۸۸	۱. سنت شفاهی در کردستان
۹۱	۲. خیزش‌های اواخر سده بیستم
۹۳	۳. پژوهش‌های راجع به ادبیات شفاهی کردی
۹۶	۴. گونه‌های ادبی
۱۰۰	۵. اجراکنندگان
۱۰۳	۶. سنت‌های مشترک
۱۰۶	۷. سنت‌های کردی
۱۰۷	مَم و زین
۱۱۱	دِمِدم
۱۱۸	۸. شعر غنایی کردی
۱۲۰	اشعار غنایی عاشقانه
۱۲۳	مراثی
۱۲۴	۹. آینده ادبیات شفاهی کردی

فصل سوم: ادبیات شفاهی و مذهب در کردستان: آیین‌های یزیدی و اهل حق

۱۲۷	(فیلیپ کرینبروک / ابراهیم مرادی)
-----	----------------------------------

۱۲۸	۱. یزیدیان و اهل حق
۱۲۸	جمعیت
۱۲۹	پیوندهای مذهبی
۱۳۰	تاریخ
۱۳۰	بعضی از باورها و عقاید خاص
۱۳۱	۲. روایت‌های مکتوب یزیدیان و اهل حق
۱۳۱	تأثیرات بیرونی
۱۳۲	پیرنگ‌ها و اشعار مقدس
۱۳۲	چندمعنایی
۱۳۳	موضوعات خاص
۱۳۳	خلقت و اولین چیزها
۱۳۴	داستان‌هایی درباره منشأ و نسب قوم
۱۳۵	اولیا و مقدسان
۱۳۵	مضامین صوفیانه
۱۳۶	مضامین فلسفی: معنای مرگ
۱۳۶	۳. اشعار مقدس
۱۳۶	خصوصیات صوری
۱۳۹	موسیقی
۱۳۹	ناقلان
۱۴۰	کشف متون مقدس
۱۴۲	۴. مسائلی درباره شفاهی یا کتبی بودن این اشعار
۱۴۵	فصل چهارم: ادبیات پشتو: دوره قدیم (سرگئی آندریف / یوسف سعادت)
۱۴۵	۱. قالب‌ها و گونه‌های شعری
۱۴۷	۲. شعرهای نخستین و کلاسیک پشتو
۱۴۸	دوره روشانی
۱۵۰	نویسندگان روشانی و آثارشان
۱۶۱	آخوند درویره
۱۶۴	خوشحال خان خٔنک
۱۶۶	رحمان بابا و عبدالحمید

۱۶۷	شعر قدیم در پایان دورهٔ آن
۱۶۸	۳. نثر
۱۶۹	۴. نتیجه
۱۷۱	فصل پنجم: ادبیات مکتوب جدید پشتو (لئونارد بارتلوتی / یوسف سعادت)
۱۷۱	۱. مقدمه
۱۷۳	۲. شکل‌گیری ادبیات جدید پشتو
۱۷۳	سنت افغان
۱۷۹	پشتوی شرقی
۱۸۲	۳. دیگر عوامل اثرگذار بر ادبیات مکتوب جدید پشتو
۱۸۲	بیان شفاهی و سواد
۱۸۴	جایگاه شاعران و نویسندگان در جامعهٔ پشتون‌ها
۱۸۸	ادبیات جدید پشتو و سیاست زبان و هویت
۱۹۰	سازمان‌های ادبی و فرهنگی
۱۹۳	فصل ششم: ادبیات شفاهی و عامیانهٔ پشتو (ویلما هستون / یوسف سعادت)
۱۹۳	۱. مقدمه
۱۹۷	۲. پیش از سال ۱۹۵۰
۲۰۴	۳. پس از سال ۱۹۵۰
۲۰۶	۴. کتاب‌نامه‌ها، مجموعه‌ها و بررسی‌ها
۲۰۶	کتاب‌نامه‌ها
۲۰۷	مجموعه‌ها
۲۱۲	بررسی‌ها
۲۱۶	۵. رسانه‌های گروهی
۲۱۶	کتابچه‌ها
۲۱۹	روزنامه‌ها و گاهنامه‌ها
۲۲۰	رادیو و تلویزیون
۲۲۱	نوارهای ضبط صوت و اجراهای موسیقی
۲۲۳	سینما و نوارهای ویدئویی
۲۲۶	۶. یادداشت پایانی

۲۲۹	فصل هفتم: ادبیات بلوچی (یوزف الفنباین / ناهید یاراحمدزهی)
۲۳۱	۱. دورهٔ قدیم
۲۳۲	خط و گویش
۲۳۳	سرودن تصنیف‌های شفاهی قدیم
۲۳۴	دبترها (دفترها)
۲۳۹	شعر قدیم
۲۴۲	مجموعهٔ شعر چاکر
۲۴۹	مجموعهٔ شعر دودا بالاج
۲۵۲	حَمَل جیهند
۲۵۴	۲. ادبیات دورهٔ مابعد قدیم (پساکلاسیک): قرن دوازدهم هجری
۲۵۴	تصنیف‌ها
۲۵۴	لیللی و مجنون
۲۵۵	شیرین و فرهاد
۲۵۵	دوستین و شیرین
۲۵۶	شی مرید و هانی
۲۵۷	داستان یا تصنیف عیسی و بری
۲۵۸	شاعران سرشناس
۲۵۸	جام دُزک
۲۵۹	ملا فضل
۲۶۰	عزت لَلَا
۲۶۰	۳. قرن سیزدهم
۲۶۰	شاعران سرشناس
۲۶۰	ملا ابراهیم
۲۶۰	ملا بَمِشْتَنی
۲۶۱	ملا بهادر
۲۶۱	فقیر (فکیر) شیر جان
۲۶۱	مست تُوکَلی (طوق علی)
۲۶۱	رحمعلی مَری
۲۶۲	۴. دورهٔ جدید
۲۶۵	۵. اشعار متفرقه

۲۶۵	معما و چیستان
۲۶۶	ضرب‌المثل
۲۶۷	فصل هشتم: ادبیات آسی (فریدریک توردارسون / لیلا شریفی)
۲۶۸	۱. تاریخ نگارش به زبان آسی
۲۶۹	۲. نویسندگان شناخته‌شده تا سال ۱۹۱۷
۲۷۱	۳. از ۱۹۱۷ به بعد
۲۷۳	۴. حماسه نارت
۲۷۷	فصل نهم: ادبیات عامیانه فارسی (اولریخ مارزلف / سلمان اصحابی)
۲۷۷	۱. پیشینه تحقیقات
۲۸۱	۲. حوزه‌های مطالعه
۲۸۴	۳. خواندنی‌های عامیانه سنتی
۲۸۷	۴. قصه‌ها و افسانه‌ها
۲۸۷	اصطلاحات
۲۸۸	زبان و بیان قالبی (فرمولی)
۲۸۸	عبارات قالبی آغازین
۲۸۹	عبارات قالبی پایانی
۲۹۰	عبارات قالبی درون‌قصه
۲۹۱	مقوله‌ها
۲۹۱	شخصیت‌ها
۲۹۳	جنبه‌های نقل و اجرا
۲۹۴	تاریخ افسانه‌های فارسی
۲۹۶	۵. امثال و حکم عامیانه
۲۹۷	۶. طنز عامیانه
۳۰۰	۷. شعر عامیانه
۳۰۴	۸. چشم‌انداز
۳۰۷	فصل دهم: نقالی: قصه‌خوانی حرفه‌ای ایرانیان (کومیکو یاماموتو / طاهر سرحدی)
۳۰۹	۱. پیشینه تاریخی
۳۱۳	۲. قصه‌گویان

۳۱۴ آموزش	۳
۳۱۵ طومارها	۴
۳۱۶ مجموعه داستان‌ها	۵
۳۱۷ طومارها و منابع مکتوب	۶
۳۱۹ نقل و اجرا	۷
۳۲۰ بعضی خصوصیات نقل شفاهی	۸
۳۲۳ نتیجه	۹

فصل یازدهم: روضه‌الشهدای کاشفی: داستان کربلا،

۳۲۵ شالوده فرهنگ و ادبیات مذهبی عامیانه (پیتر چلکوفسکی / امیرحسین بابالار)	
۳۲۵ ۱. کاشفی و روضه الشهداء	۱
۳۳۱ ۲. روضه خوانی	۲
۳۳۹ ۳. تعزیه خوانی	۳
۳۴۴ ۴. پرده خوانی	۴

فصل دوازدهم: ادبیات عامیانه تاجیک (روشن رحمانی / لیلا قدیری)

۳۴۷ ۱. پیشینه تحقیقات	۱
۳۴۹ ۲. ضرب‌المثل‌ها و مقال‌ها	۲
۳۵۰ ۳. چیستان	۳
۳۵۱ ۴. بیت	۴
۳۵۲ ۵. دوبیتی	۵
۳۵۳ ۶. رباعی	۶
۳۵۴ ۷. سرود	۷
۳۵۵ ترانه	
۳۵۵ سرود شاد	
۳۵۶ سرودهای هجوی	
۳۵۶ سرودهای غم‌انگیز	
۳۵۶ سرودهای تاریخی	
۳۵۶ سرودهای مناسبتی	
۳۵۷ سرودهای مراسم درو و جمع‌آوری حاصل	
۳۵۸ سرودهای عروسی	

۳۶۰	مرثیه
۳۶۱	بدیهه
۳۶۲	۸. داستان‌های منثور
۳۶۲	افسانه
۳۶۲	افسانه‌های سحرآمیز
۳۶۳	افسانه‌های حیوانات
۳۶۳	افسانه‌هایی دربارهٔ واقعیات زندگی
۳۶۳	افسانه‌های عشقی
۳۶۴	قصه
۳۶۵	روایت
۳۶۵	نقل
۳۶۶	حکایت‌های اساطیری
۳۶۶	لطیفه
۳۶۷	۹. حماسهٔ بهرمانی
۳۶۸	۱۰. نمایشنامهٔ عامیانه (درام خلقی)
۳۶۸	۱۱. شاعران محلی
۳۶۹	۱۲. نتیجه

فصل سیزدهم: ادبیات شفاهی و عامیانه در زبان فارسی دری افغانستان (مارگارت میلز)

۳۷۱	اقبال قاسمیان (اقبال قاسمیان)
۳۷۱	۱. سواد و گفتار در افغانستان
۳۷۳	۲. کتابچه‌های عوام‌پسند و داستان‌گویی
۳۷۵	۳. تحقیقات دربارهٔ فرهنگ شفاهی افغانستان
۳۸۳	۴. مجموعه‌هایی از ادبیات عامیانه
۳۸۸	۵. مطالعات محققان غربی
۳۹۱	کتابنامه
۴۴۹	نمایه

یادداشت ناشر

کتابی که از نظر خوانندگان ارجمند می‌گذرد از جمله کارهای اصیل و ماندگار و سترگی است که انتشارات سخن در دهه‌های اخیر با هدف خدمت به فرهنگ و تاریخ ایران عزیز به هموطنان خود تقدیم کرده است. این اثر که ترجمه *A History of Persian Literature (HPL)* است، حاصل فکر و برنامه‌ریزی و تلاش و تتبعات گروهی از بهترین و موجه‌ترین ایران‌شناسان سراسر جهان طی بیست سال اخیر است. تاریخ ادبیات فارسی، با عنایت به دامنه وسیع پژوهش و شمول تاریخی و جغرافیایی آن، جامع‌ترین و روزآمدترین کتاب تاریخی است که درباره زبان و ادب فارسی نوشته شده است. این کتاب که قرار است طبق طرحی مصوب و برنامه‌ریزی شده در هجده جلد منتشر شود (شانزده جلد اصلی و دو جلد پیوست) دربرگیرنده تقریباً همه اطلاعات موثقی است که تاکنون در زمینه تاریخ زبان و ادب و شعر و فرهنگ فارسی‌زبانان ایران و خارج از ایران به دست آمده است: از ایران باستان گرفته تا ایران امروز.

به جرأت می‌توان گفت که جای چنین منبع سترگ و ارجمندی تاکنون خالی بوده است و ارباب تحقیق به این اثر سخت نیاز داشته‌اند.

مایه فخر انتشارات سخن است که خدمات فرهنگی صادقانه و گسترده سال‌های سالش چنان اعتماد مجامع علمی و حوزه‌های دانش‌پژوهی را جلب کرده است که ترجمه و نشر کاری با این پایه و مایه در ایران اختصاصاً و رسماً به آن واگذار شده است. اجازه برگردان و نشر اثری که حاصل و زبده پژوهش‌ها و مطالعات جمعی از استادان متخصص معتبرترین دانشگاه‌ها و مؤسسات تحقیقاتی جهان است و اکنون ترجمه بخشی از آن به قلم مطمئن‌ترین

مترجمان ایرانی صورت می‌گیرد، البته که «نه کاریست خُرد»، و انتشارات سخن آن را یکی از ارزشمندترین پاداش‌های معنوی خود در قبالی سال‌ها خدمات فرهنگی به شمار می‌آورد. اکنون پیوست دوم (ادبیات شفاهی زبان‌های ایرانی: کردی، پشتو، بلوچی، آسی، فارسی و تاجیکی) پیشکش هم‌میهنان فرهنگ‌دوست می‌شود. امید آن که این خدمت انتشارات سخن مقبول طبع مردم عزیز ایران به‌ویژه استادان و محققان سخن‌شناس و نکته‌بین قرار گیرد و هر نوع کم و کاستی که در آن ملاحظه می‌گردد از سر لطف به ناشر گزارش شود تا در ترجمه مجلدات و چاپ‌های بعدی لحاظ گردد.

علی اصغر علمی

بهار ۱۳۹۴

نویسندگان

کریستین آلیسون^۱

وی پس از گذراندن مقطع کارشناسی در زبان‌های کلاسیک و فرانسه در دانشگاه آکسفورد، در مدرسه مطالعات شرقی و آفریقایی در زبان کردی به تحصیل پرداخت. او از رساله دکتری خود، در باب سنن شفاهی فرقه یزیدی عراق، در سال ۱۹۹۶ دفاع کرد و پس از آن در فاصله سال‌های ۱۹۹۷ تا ۲۰۰۱ در مقطع فوق دکتری در مدرسه مطالعات شرقی و آفریقایی به تحصیل پرداخت. سپس در سال‌های ۲۰۰۱ تا ۲۰۰۷ در مؤسسه ملی زبان‌ها و تمدن‌های شرقی پاریس به تدریس زبان کردی گمارده شد و در سال ۲۰۰۷ کرسی استاد ابراهیم احمد در حوزه مطالعات کردی در دانشگاه آگزتر^۲ به وی محول شد. حوزه‌های اصلی علاقه وی عبارتند از: سنت شفاهی، فن نوشتار، حافظه و فرهنگ‌های مشهور در خاورمیانه، به‌ویژه در میان کردزبانان. وی به تاریخ ادبیات و فرهنگ کردهای جمهوری شوروی سابق نیز توجه بسیار دارد.

سنت شفاهی فرقه یزیدی کردستان عراق (۲۰۰۱) و مقالات متعدد در حوزه زبان و فرهنگ کردی از جمله آثار وی است.

سرگی آندریف^۳

وی در دانشگاه آکسفورد و سن پترزبورگ تحصیل کرده، دکتری خود را در سال ۱۹۹۷

1) Christine Allison

2) Exeter

3) Sergei Andreyev

در رشته مطالعات شرقی از دانشگاه آکسفورد دریافت نموده و در مؤسسات آموزشی متعددی در روسیه و بریتانیای کبیر مشغول به کار بوده است؛ از جمله این مؤسسات دانشگاه سن پترزبورگ، موزه تاریخ مذاهب در سن پترزبورگ، کالج سلطنتی در دانشگاه لندن و مرکز مطالعات اسلامی آکسفورد است. در سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۲ در دفتر سازمان ملل در افغانستان به فعالیت پرداخته و پس از آن به عنوان نماینده ناظر مؤسسه مطالعات اسماعیلی، به تحقیق پیرامون جوامع اسماعیلیه آسیای مرکزی و افغانستان روی آورده است.

علاوه بر مقالات منتشرشده وی در مجلات، دیگر آثار او عبارتند از تاریخ ادبیات پشتو (۲۰۰۲)، اشراقیون صوفی مشرب: نهضت روشنی در تصوف اسلامی، جامعه و سیاست (۲۰۰۸).

لئونارد بارتلوتی^۱

وی دانشیار مطالعات اسلامی و بین فرهنگی دانشگاه بیولا^۲ و متخصص فرهنگ عامه، قوم شناس و مردم شناس اسلامی است. وی متخصص قوم پشتو است و در این باره در سازمان‌های بشردوستانه در افغانستان، پاکستان و آسیای مرکزی به ارائه خدمات مشاوره‌ای می‌پردازد. بارتلوتی در سال‌های ۱۹۸۵ تا ۱۹۹۹ در پیشاور پاکستان ساکن بود و در آنجا بنیان‌گذار و مدیر اجرایی بنیاد ناشران و مشاوران اینترنتی^۳ شد. مدرک دکتری خود را در سال ۲۰۰۰ از دانشگاه ولز کسب کرد و در دانشگاه آکسفورد انگلیس به عنوان مربی تحقیقاتی و استاد مطالعات اسلامی مشغول به کار شد. زبان و فرهنگ پشتو، اشعار عامیانه و مطابعات امثال، مطالعات حوزه افغانستان و پاکستان و تحولات جوامع اسلامی از جمله حوزه‌های مورد علاقه وی است.

وی از ویراستاران کتاب ضرب‌المثل‌های زبان پشتو است که در سال ۲۰۰۶ توسط انتشارات ویپف و استوک^۴ به چاپ رسیده است.

1) Leonard N. Bartlotti

2) Biola (La Mirada, CA)

3) InterLit Foundation Publishers and Consultants

4) Wipf and Stock / Resource Publication (Dugene, OR)

جوئیس بلو^۱

جوئیس بلو (قاهره ۱۹۳۲) در سال ۱۹۷۳ مدرک دکتری خود را در رشته مطالعات زبان کردی از سوربن پاریس گرفت و در سال ۱۹۹۰ از طرف همان دانشگاه به سمت مدیر تحقیقات منصوب شد. وی در بین سال‌های ۱۹۷۰ تا ۲۰۰۰ کرسی تدریس در حوزه مطالعات کردی در مؤسسه ملی زبان‌ها و فرهنگ‌های شرقی پاریس را عهده‌دار بود و در آنجا کردی کرمانجی و سورانی و فرهنگ و تاریخ کردی را تدریس می‌کرد. پس از بازنشستگی در مرکز زبان‌های کردی در پاریس مشغول به کار بود. بلو در حوزه دستور زبان کردی و موضوعات متعدد در ادبیات و فرهنگ کردی آثاری بر جای گذاشته است.

پتر چلکوفسکی^۲

وی در دانشگاه جگلوونیان^۳ و دانشکده هنر و نمایش شهر کراکف لهستان به مطالعه فقه-اللغه شرقی پرداخت. سپس در لندن به مطالعه فرهنگ و تاریخ خاورمیانه و در دانشگاه تهران به مطالعه ادبیات فارسی مشغول شد. از سال ۱۹۶۸ به عنوان استاد مطالعات اسلامی خاورمیانه در دانشگاه نیویورک مشغول به کار بوده است. مطالعات ایرانی و اسلامی به طور کلی، تصوف اسلامی، آیین و عقاید مذهبی مردم، زبان و ادبیات فارسی و هنرهای نمایشی از حوزه‌های مورد علاقه وی است.

آثار عمده وی عبارتند از: آئینه دنیای غیب (۱۹۷۵)، ویراستاری کتاب تعزیه: نمایش و آیین مذهبی در ایران (۱۹۷۵)، نمایش انقلاب: هنر ترغیب در جمهوری اسلامی ایران (اثر مشترک با حمید دباشی ۱۹۹۹).

یوزف الفنباین^۴

یوزف الفنباین (۱۹۲۷) در دانشگاه‌های متعددی به تدریس مطالعات ایرانی پرداخته که آخرین آنها دانشگاه ماینس است. وی در سال ۱۹۹۸ بازنشسته شد. از سال ۱۹۵۸ به طور گسترده به نگارش در باب زبان‌های بلوچی پرداخت که از آن میان مخصوصاً

1) Joyce Blau

2) Peter Chelkowski

3) Jagellonian

4) Josef Elfenbein

می‌توان به دو جلد گلچین ادبیات قدیم و جدید بلوچی و مقالاتی در دایرة المعارف اسلام و دایرة المعارف ایران (ایرانیکا) اشاره کرد.

ویلما هستون^۱

وی پس از نگارش رساله‌ای تحت عنوان بعضی مسائل نحو ایرانی طی قرن‌های پنجم تا دهم مدرک دکتری خود را از دانشگاه پنسیلوانیا گرفت. حین سفرش به پاکستان در سال ۱۹۸۰، به مجموعه ادبیات عامه کتابخانه لوک ورثه، مؤسسه ملی میراث عامه پاکستان، علاقه‌مند شد.

با توجه به این که داستان‌گویی شفاهی در غالب شعر در ایالت مرزی شمال غربی پاکستان سنتی رایج است، به ادبیات عامه پشتو توجه نشان داد. و با همکاری کتابخانه لوک ورثه کاری میدانی در این حوزه به انجام رسانید که حاصل آن آثاری شد که فهرست آنها در فصل «ادبیات شفاهی و عامیانه پشتو» در همین کتاب آمده است. وی در حال حاضر عضو دائم گروه تمدن و زبان‌های شرق نزدیک در دانشگاه پنسیلوانیا است.

فیلیپ کرینبروک^۲ (۱۹۴۸)

وی در دانشگاه‌های آمستردام، اوترخت و لندن به مطالعه زبان‌های شرقی و تاریخ ادیان پرداخت. در سال ۱۹۸۲ دکترای خود را از دانشگاه لیدن گرفت و طی سال‌های ۱۹۷۳ تا ۱۹۸۸ به تدریس مطالعات ایرانی در دانشگاه اوترخت پرداخت. در سال ۱۹۸۸ به عنوان مدرّس زبان‌های جدید ایرانی انتخاب شد و سپس به عنوان دانشیار در رشته ادیان و زبان‌های ایرانی در مدرسه مطالعات شرقی و آفریقایی لندن برگزیده شد. در سال ۱۹۹۶ در دانشگاه گنورگ آگوست گوتینگن کرسی مطالعات ایرانی را عهده‌دار شد. موضوعات عمده تحقیقات وی سنت شفاهی و تاریخ ادیان در فرهنگ‌های ایرانی است، مخصوصاً دین زردشتی، یزیدیه و فرقه اهل حق.

1) Wilma Heston

2) Philip G. Kreyenbroek

اولریخ مارزلف^۱

وی در دانشگاه مشهد و کلن آلمان به مطالعهٔ فقه اللغة شرقی پرداخت و مدرک دکتری خود را پس از تألیف رساله‌ای با عنوان طبقه‌بندی قصه‌های عامیانهٔ فارسی (۱۹۸۲) از دانشگاه کلن دریافت کرد. از سال ۱۹۸۶ به عنوان محقق ارشد در دایرة المعارف قصه‌ها در گوتینگن آلمان مشغول به کار بوده و از سال ۱۹۹۲ مدرّس مؤسسهٔ مطالعات اسلامی عربی در گوتینگن است. تحقیق پیرامون فرهنگ روایی مسلمانان در خاورمیانه حوزهٔ اصلی علاقهٔ وی است. علاوه بر مقالات متعدد و مدخل‌های دایرة المعارفی، آثار وی عبارتند از: طنز عربی (۱۹۹۲) که بررسی جامعی است دربارهٔ اشعار طنز در ادبیات عرب در دوران قدیم، ویرایش داستان‌های عامیانهٔ فارسی (گردآوری الول-ساتن^۲)، قصه‌های مشدی گلین خانم (با همکاری آذر امیر حسینی-نیتهامر و احمد وکیلان در سال ۱۹۹۴) و نیز دایرة المعارف هزار و یک شب (با همکاری ریچارد ون لیوون^۳ در سال ۲۰۰۴).

مارگارت میلز^۴

وی مطالعات خود را در مقطع دکتری به راهنمایی آلبرت لرد^۵ در دانشگاه هاروارد به پایان برد. به مدت ۱۳ سال در گروه ادب عامه و زندگی عامه در دانشگاه پنسیلوانیا در فیلادلفیا به تدریس پرداخت و سپس به دانشگاه اوهایو در کلمبیا رفت و هم‌اکنون به عنوان استاد زبان فارسی و فرهنگ عامه در گروه فرهنگ و زبان‌های شرقی نزدیک مشغول به تدریس است. از سال ۱۹۶۹ نیز تحقیقاتی میدانی دربارهٔ سنت‌های شفاهی معاصر و زندگی عامه در افغانستان و پاکستان و تاجیکستان انجام داده است. از جملهٔ آثار وی می‌توان به اینها اشاره کرد: رسالهٔ دکتری وی (۱۹۷۸) تحت عنوان روایت‌های شفاهی در افغانستان: فرد در درون سنت که در سال ۱۹۹۰ به چاپ رسید، رسالهٔ مفرده‌ای تحت عنوان بلاغت و سیاست در داستان‌گویی افغان‌ها (۱۹۹۱)، برندهٔ جایزهٔ ادبیات عامیانهٔ شیکاگو در (۱۹۹۳) و مجموعه‌ای مشترک در سال ۲۰۰۳ به همراه سارا دایاموند^۶ و پیتر

1) Ulrich Marzolph 2) L. P. Elwell-Sutton

3) Richard Van Leeuwen

4) Margaret Mills

5) Albert B. Lord

6) Sara Diamond

کلاوس^۱ تحت عنوان دایرة المعارف ادبیات عامیانه جنوب آسیا.

روشن رحمانی (رحمانف)^۲

وی در دانشگاه مسکو به مطالعه فرهنگ عامه پرداخت و در سال ۱۹۸۹ با دفاع رساله‌ای در باب سنت شفاهی معاصر در افغانستان، تحت عنوان نظم شفاهی دری‌زبانان افغانستان معاصر، مدرک دکتری خود را دریافت نمود. رساله دوم وی که به سال ۱۹۹۸ دفاع شد، مطالعه‌ای جامع پیرامون سنت شفاهی فعلی ایران است. او از سال ۱۹۷۸ در دانشگاه ملی تاجیکستان در دوشنبه مشغول به کار است و اخیراً به مرتبه استادی رسیده است. رحمانی اسناد متعددی را از سنت شفاهی تاجیکستان، افغانستان، ازبکستان و ایران ثبت و ضبط کرده است که ۲۰۰۰۰ صفحه از متون میدانی، حدود ۱۱۰۰۰ تصویر، بیش از ۱۰۰۰ صدای ضبط‌شده از متون عامیانه و تقریباً صد اثر ویدئویی ضبط‌شده از آن جمله‌اند.

مطالعه جامع داستان‌های عامیانه در حوزه زبان فارسی با عنوان تاریخ گردآوری، نشر و پژوهش افسانه‌های مردم فارسی‌زبان (۲۰۰۱) و اخیراً معرفی سنت شفاهی تاجیکی تحت عنوان ایجادیات گفتاری مردم تاجیک (۲۰۰۸) از جمله آثار متعدد اویند.

فردریک توردارسون^۳ (۱۹۲۸-۲۰۰۵)

وی در ایسلند متولد شد و در سال ۱۹۵۱ به جهت مطالعه فقه‌اللغه کلاسیک و ایرانی باستان در دانشگاه اسلو به نروژ رفت. از سال ۱۹۶۵ در دانشگاه اسلو مدرس فقه‌اللغه کلاسیک بود و در سال ۱۹۹۴ به مقام استادی نایل آمد. یکی از اصلی‌ترین حوزه‌های مورد علاقه وی زبان‌های منطقه قفقاز بود. در فاصله سال‌های ۱۹۶۸ تا ۱۹۶۹ به مدت یک سال در جورجیا مشغول مطالعه زبان‌های گرجی و آسی شد. وی یکی از متخصصین نامی این زبان‌ها و فرهنگ‌های مرتبط با آنها بود و آثار بسیاری پیرامون این موضوعات منتشر کرد.

1) Peter Claus

2) Ravshan Rahmoni (Rahmonov)

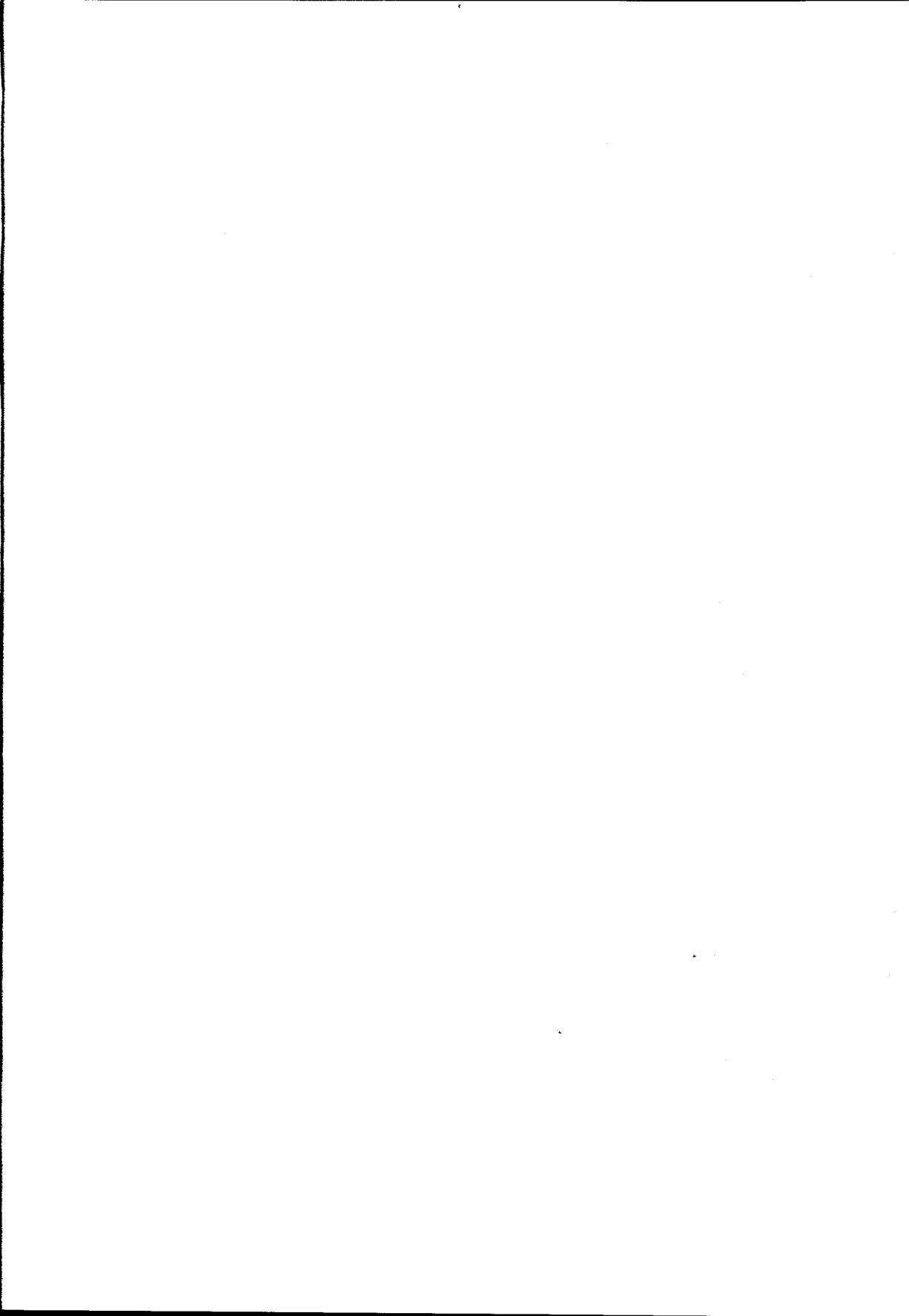
3) Fridrik Thordarson

کومیکو یاماموتو^۱

وی مدرک دکتری خود را در رشته مطالعات زبان‌های ایرانی و ادبیات فارسی از مدرسه مطالعات شرقی و آفریقایی دانشگاه لندن دریافت کرد، اما در دانشگاه توکیو هم نظریه فیلم خوانده و آثاری هم درباره عباس کیارستمی نوشته است. وی در سال‌های ۲۰۰۵ تا ۲۰۰۸ در دانشگاه توکیو و دانشگاه ایر^۲ به تدریس زبان انگلیسی پرداخت و در حال حاضر عضو وابسته مؤسسه مطالعات ایرانی دانشگاه گوتینگن است. حوزه‌های تحقیقاتی وی عبارتند از: شاهنامه فردوسی، داستان‌گویی سنتی (نقالی) و سینمای ایران. از رساله دکتری خود در سال ۲۰۰۳ تحت عنوان پیشینه شفاهی ادبیات حماسی فارسی: از داستان سرایی تا شعر دفاع کرد.

1) Kumiko Yamamoto

2) Air

پیشگفتار مجموعه انگلیسی

در دهه نود سده بیستم اندک اندک متقاعد شدم که با توجه به آنکه ادبیات فارسی مهم‌ترین و بزرگ‌ترین دستاورد ایرانیان است، وقتش رسیده که یک تاریخ ادبیات فارسی جدید و جامع و مفصل تألیف شود. اثر پیشرو هرمان اته درباره تاریخ ادبیات ایران با نام «ادبیات فارسی»^۱ در جلد دوم اساس فقه اللغة ایرانی^۲ به سال ۱۹۰۴ انتشار یافت و اثر بسیار جامع‌تر ادوارد براون، تاریخ ادبی ایران، همراه با مباحث مناسب درباره زمینه سیاسی و فرهنگی هر دوره، در چهار مجلد بین سال‌های ۱۹۰۲ و ۱۹۲۴ منتشر شد. ترجمه انگلیسی یان ریپکا، تاریخ ادبیات ایران، که با همکاری شماری از محققان نوشته شده بود، با نظارت خود او در سال ۱۹۶۸ چاپ شد.

محققان ایرانی نیز در خلال قرن بیستم میلادی آثار مهمی درباره جنبه‌های مختلف تاریخ ادبیات فارسی تألیف کردند. از جمله این آثار می‌توان از سخن و سخوران بدیع‌الزمان فروزانفر (۱۳۰۸-۱۳۱۲ ه.)، سبک‌شناسی ملک‌الشعراى بهار در سه جلد (۱۳۲۱ ه.) و بعضی رسالات مفرده درباره بعضی شاعران و نویسندگان یاد کرد. دستاورد عظیم قرن بیستم در این زمینه اثر مفصل و تحقیق دقیق ذبیح‌الله صفا بود با نام تاریخ ادبیات در ایران (پنج جلد در هشت مجلد) که بین سال‌های ۱۳۳۲ و ۱۳۵۸ هجری انتشار یافت. اثر صفا بررسی شعر و نثر فارسی در زمینه سیاسی و اجتماعی و دینی و فرهنگی آنها از ظهور اسلام تا قرن دوازدهم هجری بود.

1) Neupersische Litteratur

2) Grundriss der iranischen Philologie

با این همه، نمی‌توان گفت که ادبیات فارسی چنانکه باید مورد توجه قرار گرفته است، علی‌الخصوص اگر در نظر آوریم که ادبیات فارسی گوهر تاج فرهنگ ایرانی در وسیع‌ترین معنای آن و پرچمدار آثار هنری و فرهنگی ادبیات سرزمین‌های شرقی جهان اسلام از حدود قرن ششم هجری به بعد است؛ تأثیر ژرف بر ادب عثمانی، ادب مسلمانان هند و ادب ترکان آسیای صغیر نهاده است و الهام‌بخش بزرگانی چون گوته، امرسون، ماتیو آرنولد و بورخس بوده و بسیاری کسان دیگر چون ویلیام جونز، تاگور و فورستر آن را ستوده‌اند. با آنکه درباره هنر و معماری ایران، و این اواخر درباره فیلم ایرانی، بسیار نوشته‌اند و مخاطبان این نوشته‌ها هم افراد مختلف بوده‌اند، ادبیات فارسی تا حدی زیادی ملک‌الطریق متخصصان مانده است؛ تازه چند سالی است که اشعار مولوی همان نوع توجه عامی را که در سده نوزدهم به عمر خیام شد، به خود جلب کرده است.

قصد از این تاریخ ادبیات فارسی تألیف اثری بود جامع همراه با اسناد بسیار و شواهد روشن و دیدگاهی انتقادی به دست محققان برجسته این علم. هیأت ویراستاران برگزیده شدند و جلسه‌ای میان اعضای آن در سپتامبر ۱۹۹۵ در کیمبریج انگلستان برگزار شد. جلسه مقارن بود با گردهمایی اعضای جامعه ایران‌شناسان اروپا. در آنجا کلیات شیوه جمع و تدوین اثر معلوم شد.

در آغاز چهارده مجلد، از جمله دو مجلد پیوست، پیش‌بینی شد که کل موضوع را دربرگیرد. بعداً دو مجلد دیگر، یکی خاص ادبیات فارسی شبه‌قاره هند، آناتولی و آسیای مرکزی و دیگری ویژه تاریخ‌نگاری این سرزمین‌ها اضافه شد که به انبوه آثار فارسی و تاریخی تولیدشده در بیرون از ایران بپردازد. از دو مجلد پیوست، اولی به دوره‌های ادبیات ایران پیش از اسلام، و دومی به ادبیات زبان‌های ایرانی غیر فارسی و نیز به ادبیات شفاهی عامه می‌پردازند. عنوان‌های مجلدات یادشده به شرح زیر است:

مجلد اول: مقدمه‌ای کلی بر ادب فارسی

مجلد دوم: شعر فارسی در دوره کلاسیک، قرن سوم تا نهم ق / ۸۰۰-۱۵۰۰ م.

قصیده، غزل؛ رباعی

مجلد سوم: شعر فارسی در دوره کلاسیک قرن سوم تا نهم ق / ۸۰۰-۱۵۰۰ م: شعر

- روایی در قالب مثنوی؛ مسمط، ترجیع بند و ترکیب بند؛ قطعه؛ هجو؛ شهر آشوب
مجلد چهارم: حماسه: حماسه‌های قهرمانی. شاهنامه و میراث آن
مجلد پنجم: نثر فارسی
مجلد ششم: ادبیات دینی و عرفانی
مجلد هفتم: شعر فارسی، قرن دهم تا چهاردهم ق / ۱۵۰۰-۱۹۰۰ م. از صفویان تا
طلیعه جنبش مشروطه.
مجلد هشتم: شعر فارسی بیرون از ایران. شبه‌قاره هند، آناتولی، آسیای مرکزی پس
از تیمور
مجلد نهم: نثر فارسی بیرون از ایران. شبه‌قاره هند، آناتولی، آسیای مرکزی پس از
تیمور
مجلد دهم: تاریخ‌نگاری ایرانی
مجلد یازدهم: ادبیات اوایل سده چهاردهم ق / بیستم م. از عصر مشروطه تا رضاشاه
مجلد دوازدهم: شعر نوین فارسی، از ۱۳۲۰ ش تا امروز، ایران، افغانستان و
تاجیکستان.
مجلد سیزدهم: قصه و نمایشنامه.
مجلد چهاردهم: زندگی‌نامه‌های شاعران و نویسندگان دوره کلاسیک
مجلد پانزدهم: زندگی‌نامه‌های شاعران و نویسندگان دوره جدید؛ اصطلاحات ادبی
مجلد شانزدهم: نمایه کلی
مجلدات پیوست تاریخ ادبیات فارسی:
مجلد هفدهم: مجلد پیوست اول: ادبیات ایران پیش از اسلام
مجلد هجدهم: مجلد پیوست دوم: ادبیات شفاهی زبان‌های ایرانی غیر از فارسی:
کردی، پشتو، بلوچی، آسی؛ ادبیات شفاهی فارسی و تاجیکی.
امیدواریم که این اثر چندجلدی مجال لازم را برای تحلیل و بررسی تمامی جنبه‌های
ادبیات فارسی فراهم آورده باشد.

علت گنج‌نایدن مجلدات مربوط به تاریخ‌نگاری در این مجموعه این است که در تاریخ‌های فارسی و تراجم احوال عارفان و شاعران غالباً همان خصوصیات سبکی و ادبی و همان شیوه بیان را به کار بسته‌اند که در شعر و ادب فارسی به کار بسته‌اند؛ یعنی همان سجع‌ها و قافیه‌ها و استعارات و مبالغه‌ها و وفور استفاده از صناعات ادبی را در اینجا هم می‌توان یافت. غرض از استفاده از اینها این بوده که به نثر جنبه ادبی ببخشند و تأثیر زیباشناختی آن را افزون کنند. بنابراین بررسی تاریخ‌نگاری فارسی جزء لازم هر بررسی جامعی در ادبیات منشور فارسی و تحلیل سبک‌ها و شیوه‌های متغیر آن است. همچنان که از عنوان این مجلدات برمی‌آید، شیوه تاریخ ادبیات فارسی نه صرفاً تاریخی است و نه صرفاً موضوعی. تحولات در طی زمان اتفاق می‌افتد و برای فهم انواع ادبی لازم است که سیر تاریخی آنها را در نظر گیریم. از طرف دیگر، صور خیال و موضوعات و مضامین هم خود زندگی‌ای دارند و نمی‌توان آنها را صرفاً تاریخی در مطالعه گرفت، بلکه لازم است که آنها را برکنار از تاریخشان به لحاظ «همزمانی» هم بررسی کرد. بنابراین، این دو شیوه با هم ترکیب شده‌اند تا نتیجه بررسی شامل‌تر و بهتر باشد. مجال مقتضی‌ای هم برای شعر و داستان و نمایشنامه جدید فراهم شده تا اینها نیز در زمینه وسیع‌تر مطالعات ادبیات فارسی و نقد آن جای داده شوند.

درباره مجلد حاضر

مجلدات پیوست تاریخ ادبیات فارسی اساساً به ادبیات زبان‌هایی می‌پردازد که ایرانی‌اند ولی فارسی نیستند. با این حال، این زبان‌ها با ادبیات فارسی ارتباط دارند. این زبان‌ها یا زمینه و سابقه تاریخی زبان فارسی‌اند (ضمیمه اول) یا تحت تأثیر ادبیات فارسی‌اند (ضمیمه دوم).

موضوع این مجلد زبان‌های کردی، پشتو، بلوچی و آسی است. از آنجا که ادبیات این زبان‌ها، حداقل تا قرن بیستم، عمدتاً به صورت شفاهی است، این جلد ادبیات شفاهی زبان‌های ایرانی نامیده شده و به منظور جامع‌تر کردن آن، فصل‌هایی هم درباره ادبیات شفاهی فارسی و تاجیکی به آن اضافه شده است. با توجه به اینکه سایر لهجه‌های رایج ایرانی از قبیل لری، گیلکی، مازندرانی، تاتی، تالشی، یغناپی و لهجه‌های جامعه

زرتشتیان و یهودیان ایران و خیلی از لهجه‌های کم‌اهمیت‌تر دیگر، ادبیات شفاهی آنچنانی ندارند که قابل مقایسه با ادبیات زبان‌هایی باشند که در این مجلد درباره آنها بحث شده، به بررسی آنها وارد نشده‌ایم.

درست است که بیشتر زبان‌های غیرفارسی موضوع بحث در این مجلد اکنون صاحب ادبیات نوشتاری‌اند که عمدتاً در قرن نوزدهم میلادی یا احیاناً پیش از آن نوشته شده‌اند، اما منظور ما در اینجا ادبیات سنتی این زبان‌هاست که از قضا شفاهی است. چون به این زبان‌ها هم در داخل ایران و هم در مناطق همجوار آن تکلم می‌کنند، همه آنها - ظاهراً جز آسی - متأثر از زبان فارسی بوده‌اند که زبان دیوانی و ادبی منطقه بوده است، و همین نکته است که بررسی این زبان‌ها را در تاریخ ادبیات فارسی توجیه می‌کند.

احسان یارشاطر

سرویراستار